

Tisková zpráva
1. září 2025, Ostrava

Kino Kosmos v Třinci jako architektonický i společenský fenomén. První rozsáhlý výzkum

Třinecké kino Kosmos se stalo středobodem výzkumu Markéty Žáčkové, která zmapovala architekturu, historii, provoz i roli tohoto kulturního zařízení ve společenském životě strategicky důležitého průmyslového centra tehdejšího Československa. Výsledky publikovala na platformě Octopus Press a využila je ve své zvukové instalaci pro aktuální výstavu galerie PLATO *Kino Kosmos*. V ostravské městské galerii také autorka 22. října vystoupí s přednáškou, kde tuto pozoruhodnou stavbu představí na pozadí zdejšího dialektu *po naszymu*. Tisková zpráva přináší rovněž rozhovor o průběhu výzkumu.

Třinecké kino Kosmos z konce šedesátých let je mimořádné hned v několika ohledech. Mělo být experimentálním prototypem, podle kterého se budou stavět kina i v dalších průmyslových centrech Československa. Mělo být nástrojem státní propagandy, ale stalo se útočištěm milovníků světové kinematografie. V současnosti je popisováno jako „klenot modernistické architektury“ – hlavně díky jedinečnému konstrukčnímu řešení střechy zavěšené pomocí 78 ocelových lan. Fenoménu třineckého kina, které bylo postaveno podle projektu bratislavských architektů Alojze Daříčka a Ladislava Bořuty, se v prvním rozsáhlém výzkumu věnovala kurátorka a kritička umění a architektury Markéta Žáčková.

Zaměřila se na stavební dějiny kina, jeho urbanistický kontext, částečně i kinematografii – zjistila například, který díl monumentálního projektu Sergeje Bondarčuka *Vojna a mír* mohl být v kině promítán v den jeho oficiálního otevření 25. února 1968. Prozkoumala dobovou dokumentaci v archivu kina, činnost Filmového klubu (Klubu náročného diváka) a Klubu přátel sovětského filmu a dokládá tak, že kino fungovalo jako pulsující společenské centrum kulturní veřejnosti z Třince i širšího okolí. Dotkla se také souvislostí s polským a německým kulturním prostorem, a to zejména z hlediska propagandy „vesmírného závodu mezi velmocemi“ během studené války. Hlubší průzkum podle ní dále zasluhuje výtvarné umění a designové prvky, jimiž bylo kino Kosmos v Třinci vybaveno.

PLATO

Práce Markéty Žáčkové je publikována zde:

<https://octopus-press.cz/cs/Octopus-Press/Kino-Kosmos-Pod-Kosmickym-Sluncem>

Kino Kosmos ve stejnojmenné výstavě v PLATO

Kino Kosmos dalo také název aktuální výstavě ostravské galerie PLATO, která je k vidění do 26. října 2025. Mezi vystavenými díly je i zvuková instalace Markéty Žáčkové *Kino Kosmos – pokus o scénář* namluvená v nářečí *po naszymu (gwara)*, která vzešla z jejího výzkumu.

Jedná se o rozhovor dvou postav, sester Anny a Mariam, které spolu rozmlouvají o historii kina Kosmos v Třinci i o jeho aktuální situaci. Anna chce o kině napsat román, ale necítí se úplně pevná v kramflecích. Mluví se také dotýkají současnosti, kdy se kino rekonstruuje a kdy provizorně – podobně jako v počátcích kinematografie – putuje po různých lokalitách, v nichž nadále promítá a udržuje kolem sebe pulsující spřízněnou komunitu nejen z okruhu filmového klubu fungujícího už od roku 1971. Dialog je uveden záměrně v třineckém dialektu bez překladu. Nářečí v tomto případě ztělesňuje kulturní a historickou různorodost regionu i jeho mnohohrstevnatou identitu.

Kino Kosmos v Třinci

Kino bylo postaveno v roce 1968 podle vzorového projektu Alojze Daříčka a Ladislava Bořuty ze Stavoprojektu Bratislava, s nímž zvítězili v soutěži o návrh vzorového kina pro 380 a 550 diváků. Soutěž byla vypsána, aby byly naplněny cíle třetí pětiletky (1961–1965) spočívající mimo jiné v kinofikaci a v posílení architektonického a technologického zázemí pro film jakožto klíčové médium šíření režimní propagandy zejména v průmyslových centrech. Stavbu realizoval národní podnik Pozemní stavby Ostrava, unikátní lanovou střešní konstrukci navrženou statikem Jozefem Poštulkou vyrobily Třinecké železárný.

PLATO

Střecha kina Kosmos je tvořena samonosnou konstrukcí zavěšenou na 78 ocelových lanech. Tato lana se kříží ve 520 bodech ve třech výškových úrovních, což vytváří prostorově složitou síť bez vnitřních podpěr a dovoluje realizaci volného vnitřního prostoru sálu. Konstrukce navržená statikem Jozefem Poštulkou představovala na svou dobu výjimečné řešení na světové úrovni. Další dva replikanti kina Kosmos se nacházejí ve Varnsdorfu a v Nové Dubnici. Podobně jako v Třinci se jednalo o strategické oblasti těžkého průmyslu, které byly v období státního socialismu investičně prioritizovány a kam také měla přednostně pronikat kultura i propaganda.

Po naszymu

Interdialekt *po naszymu* (*gwara*) spadá do slezské nářeční skupiny a je charakteristický pro česko-polské pomezí v oblasti Těšínského Slezska. Jedná se o mix polštiny, češtiny a němčiny, do něhož pronikají – v souladu s tím, že je to živý jazyk – také anglicismy. Nářečí má řadu teritoriálních variet podle jednotlivých obcí a mikroregionů a používá se hlavně v oblasti českého Těšínska (Třinec, Český Těšín, Jablunkov) a v sousedních částech polského Slezska.

Markéta Žáčková je kurátorka a kritička umění a architektury. Působí na katedře teorií a dějin umění *Fakulty výtvarných umění VUT v Brně*, kde zároveň zastává post proděkanky. Její výzkum se soustředí na dějiny urbanismu, územního plánování a na vztah mezi uměním a architekturou, přičemž zkoumá i související mocenské a zadavatelské praktiky. Jako spoluzakladatelka *CCEA – Centra pro středoevropskou architekturu* a členka kurátorského týmu *Café Utopia* se podílí na formování současného architektonického a kulturního diskurzu. Autorka žije v Brně.

Rozhovor s Markétou Žáčkovou:

Čemu se Váš výzkum věnoval?

Předmětem výzkumu prováděného od začátku prosince 2024 do konce dubna 2025, který pokračuje i nadále, je kino Kosmos v Třinci postavené v roce 1968 podle vzorového projektu Alojze Daříčka a Ladislava Bořuty ze Stavoprojektu Bratislava. Prováděcí dokumentace byla

PLATO

vytvořena pod vedením Františka Křeliny ze Stavoprojektu Hradec Králové, který zde od roku 1954 působil jako generální projektant „výstavby hutnického města Třince“, stavbu realizoval národní podnik Pozemní stavby Ostrava, střešní konstrukci vyrobily Třinecké železárny.

Jakou metodu jste zvolila?

Zvolila jsem standardní metodu archivního výzkumu, který jsem prováděla v archivu kina Kosmos (ten je po dobu rekonstrukce objektu v Dukelské ulici uložen v prostorách staré hasičské zbrojnice v Třinci, kde dočasně sídlí celé personální zázemí kina), dále v archivu Odboru stavebního řádu a územního plánování Magistrátu města Třince, ve Státním okresním archivu Frýdek-Místek a v Zemském archivu v Opavě.

První fáze výzkumu byla zaměřena především na stavební dějiny kina Kosmos v kontextu urbanismu daného směrným územním plánem Vladimíra Meduny a Zdeňka Alexy, podle něhož se řídil rozvoj města po komunistickém převratu v roce 1948. Další významnou linii výzkumu otvírá bohatá a dobře dochovaná dobová dokumentace uložená v archivu kina. Prameny dokládají, že kino Kosmos v Třinci sloužilo jednak jako hájemství milovnic a milovníků aktuální světové filmové produkce, jednak jako pulsující společenské centrum kulturní veřejnosti z města i širšího okolí. Další zajímavou linií výzkumu, kterou bych ráda dále rozpracovala, představuje každodenní provoz kina, jeho vztah k místní komunitě a srovnání s dalšími kulturními zařízeními ve strategicky důležitých průmyslových centrech Československa.

Jak jste vznikla zvuková instalace *Kino Kosmos – pokus o scénář*?

Text scénáře jsem napsala v češtině a obě mluvčí jej v ostravském rozhlasovém studiu, kde nahrávka vznikla, překládaly „z fleku“ (i když si jej předem nazkoušely a některé problematické pasáže si ověřily v lingvistických příručkách). Jednak proto, že ponaszemu je jejich první jazyk, a jednak proto, aby snahou o převod do psané podoby neupadaly do formalistních větných konstrukcí a nenarušily tím autenticitu mluveného slova.

Proč padla volba na místní nářečí?

PLATO

Specifičnost jazyka, jímž se o kině mluví, reaguje na specifičnost kina v rámci okolní zástavby. Kino Kosmos se nachází na pomezí monumentální konfigurace budov stalinského socialistického realismu z poloviny padesátých let a rozvolněné modernistické struktury sídliště vznikajícího od první poloviny let šedesátých. Je to zdánlivý solitér, ve skutečnosti však typový projekt, nebo lépe řečeno prototyp navržený s intencí dalšího šíření. Umístění kina v dané lokalitě ani jeho pozici v dějinách architektury, urbanismu, kinematografie či ekonomiky socialistického Československa, stejně jako jeho společenské a kulturní významnosti pro Třinec a širší okolí bez hlubšího průzkumu zkrátka není možné plně porozumět, tak jako mluvčím jiných jazyků není dáno plně porozumět rozmluvě mezi Annou a Mariam (a vice versa).

Přednáška 22/10 v 18 h v PLATO

Markéta Žáčková: Kino Kosmos po naszymu

Více: <https://plato-ostrava.cz/cs/Program/2025/10/Marketa-Zackova-Kino-Kosmos>

Výstava Kino Kosmos

do 26/10/2025

Více: <https://plato-ostrava.cz/cs/Vystavy/2025/Kino-Kosmos>

Rezidenční pobyt Markéty Žáčkové v PLATO podpořilo Ministerstvo kultury ČR.

PLATO, Porážková 26, Ostrava

Otevírací doba: denně od 10 do 18, ve středu do 20 hodin, v pondělí zavřeno

Vstupné:

Fandíš 1 Kč, Podporuješ 30 Kč, Srdíčko 100 Kč

plato-ostrava.cz

PLATO je dynamická a otevřená instituce založená městem Ostrava. Aktuální podoby současného (vizuálního) umění zprostředkovává od roku 2016. Od září 2022 sídlí v budově bývalých historických jatek, jejichž konverze se umístila v pěti finalistů evropské architektonické ceny Miese van der Rohe 2024.

PLATO

Kontakt pro média:

Dita Eibenová

dita.eibenova@plato-ostrava.cz

(+420) 739 678 915